

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK SAVUNMA KİMLİĞİNDE ALMANYA'NIN ROLÜ

Elif ATEŞ

Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü

1. Giriş

Yirminci yüzyılda Avrupa arka arkaya patlak veren iki dünya savaşından yıkıma uğrayarak çıkmıştır. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ise Avrupalı devletler savaşın üye ülkeler arasında bir daha düşünülemez kılınması için uluslar üstü bir yapı kurmuşlardır. Nevi şahsına münhasır yapısı olan bu Topluluk, ekonomik bir dev olarak tanımlandığı halde askeri kabiliyetlerinin sınırlı olduğu bir gerçektir. Soğuk Savaş dönemi boyunca AB'ye üye devletler güvenlik ve savunma politikalarında ortak hareket edememiş ve NATO şemsiyesi altında güvenliklerini tesis etmişlerdir. AB'nin askeri yeteneklerinden uzaklığı, Birliğin sivil güç yönünün baskınlığına ve dış politikada askeri olmayan sivil araçları kullanmasına olanak tanımıştır. 1990'lı yıllarda AB'nin Balkanlarda -kendi kıtasında- meydana gelen çatışmalarda etkinlik gösterememesi bu güvenlik kalıbının dışına çıkılması gerekliliğini doğurmuştur. Bu dönemde Avrupa Birliği, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'ni oluşturarak NATO'dan ayrışma yoluna gitmiştir. Birliğin ortak savunma gücü oluşturma girişimleri 2001 yılında ABD'de yaşanan terör saldırılarından sonra ivme kazanmıştır. NATO içinde ABD ve İngiltere'nin başını çektiği Atlantik kanadın Irak'a müdahalesi Avrupalı kanat tarafından onaylanmamıştır. Bu gelişmeler ışığında 2003 yılında düzenlenen Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde AB'nin hem ortak savunma gücü oluşturmaya hem de küresel bir aktör olduğu iddiası ön plana çıkmıştır. Küreselleşmiş bir dünyada savunma ve askeri yetenekler Avrupa Birliği'nin gelecekteki rolüne ilişkin düşüncelerin merkezindedir. Bu yüzden AB sivil araçlarını ve NATO'nun ötesinde askeri yeteneklerini geliştirmeye

çalışmaktadır. Ancak Deighton'a göre Soğuk Savaş sonrasında AB'nin sivil kültüründen koptuğu gözlemlenmektedir. AB'nin güvenlik ve savunma politikalarında yaşanan ilerlemeler Birliğin sivil yapısında kopuşu ve NATO ile kurumsal ilişkilerinde yaşanan uzaklığı sürdürecektir niteliktedir.

Bu çalışmada Avrupa Birliği'nin gelecekte sivil güç olarak tanımlanmayacağı ve ortak savunma gücünü çerçeve uluslar altında oluşturabileceği ileri sürülmektedir. Bu çerçeve ulusun Almanya olabileceği bu çalışmanın temel savıdır. Soğuk Savaş'ın bitişinden sonra sivil güç olarak tanımlanan Almanya'nın birleşmesi ve NATO dâhilinde askeri operasyonlara katılması, ülkeyi AB'nin savunma politikalarında öncül olabileceğine ve AB'nin savunma konusunda stratejik kültürünü değiştirebileceğine olanak vermektedir. Bu değişimin gelecekte AB'nin güvenliğinde önemli bir unsur olması çalışmanın kapsamını ifade etmektedir.

1. 1. Soğuk Savaş Döneminde Avrupa Birliği'nin Ortak Savunma Oluşturma Girişimlerinin Tarihsel Gelişimi

2. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Soğuk Savaş şartlarında Avrupalı devletlerin amacı Sovyet bloğunun yayılmasını engellemek ve yeni bir çatışmanın yaşanmasını önlemektir. Batı Avrupa devletlerinin korunmasına yönelik Truman Doktrini gereği, ilk olarak 1947 yılının Mart ayında Benelüks ülkeleri ile İngiltere ve Fransa arasında Dunkirk Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma daha sonra genişletilmiş ve Brüksel Antlaşması ile Batı Birliği kurulmuştur. 1948 yılının Nisan ayında ise Batı Birliği'nin savunmayı ele alan yapısı Batı Birliği Savunma Örgütü kurulmuştur. Bu örgüt Avrupa'da kolektif güvenlik sisteminin kurulması bakımından uluslararası bir oluşumu teşkil ediyordu. Buna göre, üye ülkelerden birine yapılacak herhangi bir saldırıya karşı diğer üyeler de saldırıya uğrayan devletin yanında saldıran devlete askeri ve ekonomik olarak karşılık vereceklerini öngörüyordu. Ancak 1948 yılının Haziran ayında Sovyetlerin Berlin'i abluka altına alması Avrupa'nın savunmasını kendi kendine sağlayamayacağını ortaya çıkarmıştır. Nitekim Brüksel Antlaşması askeri güçlerinin 1950 yılında NATO ile birleştirilme kararı, NATO'nun Batı Avrupa'nın güvenlik sisteminin tek unsuru olmasını sağlamıştır.

Batı Avrupa devletlerini içine alan NATO organizasyonunun Fransa gibi Avrupalı devletler arasında benimsenmemesi ABD'den bağımsız bir Avrupa ordusu kurulması fikrini öne çıkarmıştır. 1950 yılında Fransa, Pleven Planı

kapsamında bir Avrupa savunma bakanı ve ortak bütçe ile birlikte bir Avrupa ordusu kurulmasını önermiştir.¹ Avrupalı ülkelerin askeri güçlerini uluslar üstü bir yapı içinde birleştirme fikri olan Avrupa Savunma Topluluğu'nu kuran anlaşma, Federal Almanya'nın da dâhil edilmesiyle 27 Mayıs 1952 tarihinde imzalanmıştır. Anlaşma, İtalya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda ve Federal Almanya tarafından imzalanmasına karşılık 1954 yılında Fransız Parlamentosu'nda reddedilmiştir.

1.1.1. Sivil Güç: Avrupa Birliği

Sivil kavramı genellikle askeri olmayan dış politika davranışlarıyla ilişkilendirilir. Kavram, dış politikanın ekonomiye yönelimini merkeze alan ve askeri gücü arka planda bırakan bir gücü ifade etmek için kullanılmaktadır. Sivil güç, ulus devletlerarasında askeri gücün, hukukun üstünlüğü, meşru yönetim ve refahın güvence altına alınması adına kısıtlanması anlamına gelir. Sivil güç pratikleri askeri gücü kısıtlayıcı yönüyle uluslararası kurumlar kurmak için kolektif eylemi destekler ve güvenliğe yönelik tehditleri ortadan kaldırmak için askeri olmayan dış politika araçlarını kullanır.²

1970'li yıllarda François Duchêne Avrupa Topluluğu'nu sivil ve demokratik standartların yayılmasını sağlayacak sivil bir güç olarak tanımlamıştır ve üye devletlerarasında barışçıl ilişkileri Topluluğun uluslararası rolü için bir başlangıç olarak nitelendirmiştir. Nitekim yaşanan iki dünya savaşından sonra Avrupa bütünleşme süreci kıtanın pasifleştirilmesine yönelik bir güvenlik projesiydi. Üye devletlerin ulusal egemenliklerini uluslar üstü bir yapıya devretmesi ve üyeler arasında işbirliğinin sağlanması Avrupa'da savaş riskini azaltmış ve Topluluğun sivil gücün merkezi olmasının yolunu açmıştır.³ Böylece Topluluğun bütünleşme çabaları güvenlik ve savunma politikalarından bağımsız olarak ele alınmıştır. Ancak bu durum, Avrupa Birliği'nde güvenlik ve bütünleşme süreçleri arasında ikilik yaratmıştır.⁴ Bütünleşme süreci üzerine yapılan tartışmalar Avrupa tarihinin sivillliğini referans almıştır ve bu sürecin

- 1 Efe, Haydar. "AB'nin "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası" Oluşturma Çabaları", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Güz 2007, Cilt:3, Yıl:3, Sayı:2, 3:1-31.
- 2 Tewes, Henning. *Germany, Civilian Power, and the New Europe: Enlarging NATO and the European Union*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave, 2002.
- 3 Jünemann, Annette, & Schörnig, Niklas, *Die Sicherheits- und Verteidigungspolitik der 'Zivilmacht Europa': ein Widerspruch in sich?*, (HSFK-Report, 13/2002). Frankfurt am Main: Hessische Stiftung Friedens- und Konfliktforschung, 2002.
- 4 Anderson, Stephanie. "The EU: From Civilian Power to Military Power?" *International Studies Review* 6, no. 3 (2004): 505–7.

işsel bir doğası olduğunu ortaya koymuştur. Buradan anlaşılan sivilliğin her şeyden önce dışarıya karşı değil, içeriye, yani Avrupa ülkeleri arasında amaçlandığıdır. Topluluğun dış ilişkileri -politikaları- bu kavramın gerisinde kalmış ve Soğuk Savaş'ın geleneksel politikalarını takip etmiştir.

1957 yılında kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu işlevlerini ve sorumluluklarını genişletse bile askeri yetenekleri konusunda geliştirme, karar alma süreçleri ve kurumsallaşma açısından zayıf kalmıştır. Kaldı ki Duchêne, Soğuk Savaş açmazının askeri gücü değersizleştirdiğini ifade etmiştir ve Avrupa'nın Amerikan ve Sovyet askeri güçlerini tekrarlamaması gerektiğini savunmuştur. Dolayısıyla Avrupa'nın, Amerikan ve Sovyet güçlerinden farklı bir süper güç modeli olacağını iddia etmiştir. Ancak Hedley Bull uluslararası sistemde Avrupa Topluluğu gibi sivil aktörlerin etkisinin kontrol etmedikleri askeri güçlere bağlı olduğunu dile getirmiştir.⁵

Duchêne'in sivil güç öngörüsünde Avrupa'nın uluslararası sistem üzerinde olumlu ve istikrarlı etki yaratabileceği düşüncesi vardı. Kıtada tarihi jeopolitik çatışmanın sürecinin sonlandırılması için AET ile üye devletlerin ortak bir ekonomik çerçevede buluşması mümkünleşmiştir. Yukarıda da değinildiği üzere Duchêne, sivil gücü, sivil ve demokratik standartların yayılmasını sağlayacağı yönünde tanımlarken 1993 yılında Maull, uluslararası sistemde medeniyet ilerletmek adına sivil gücün istekli ve yetenekli devletlerden oluşacağını iddia ederek sivil gücün uluslararası sisteme aktarma istekliliği ve yeteneğini ortaya çıkardığını iddia etmiştir. Bachmann'ın Kirste ve Maull'dan aktardığı üzere böyle bir sivil güç kavramı, uluslararası ilişkilerde çok taraflılık, uluslararası kurumlar, hukukun ve demokrasinin üstünlüğü, norm ve değerlere bağlılık, uluslararası bütünleşme ve uluslararası politikanın aracı olarak güç kullanımının kısıtlanması kavramlarını çağrıştırmaktadır.

Soğuk Savaş'tan çıkmış ve küreselleşmiş bir dünyada savunma ve askeri yetenekler Avrupa Birliği'nin gelecekteki rolüne ilişkin düşüncelerin merkezindedir. 1990'lı yıllarda Birlik kendi kıtasında yaşanan krizlere aktif müdahale edememiş ve gücü sorgulanmaya başlanmıştır. Bu yüzden AB sivil araçlarını ve NATO'nun ötesinde askeri yeteneklerini geliştirmeye çalışmaktadır. 1950'li yılların başlarından itibaren sivil bir güç olarak tanımlanan AB, dış politikada askeri araçların kullanımı ve savunma konularında, ABD öncülü-

5 Bachmann, Veit, and James D. Sidaway. "'Zivilmacht Europa': A Critical Geopolitics of the European Union as a Global Power." *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, 34, no. 1 (2009): 94-109.

ğünde NATO'nun ve Batı Avrupa Birliği'nin bir parçasıyken Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın oluşturulması girişimi, Avrupa'da askeri bir devrim olarak nitelendirilmektedir.

AGSP'nin geliştirilmesine karşı olumsuz eleştiriler NATO'nun kolektif savunmaya yönelik ittifakından kopma, ABD'nin Avrupa dışına itilme olasılığı ve Almanya'nın gücünü yeniden kazandığında Avrupa'nın güç dengesini değiştirebileceği düşüncesi olarak ortaya çıkmaktadır.⁶ Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın geliştirilmesiyle AB'nin sivil güç kimliğiyle ilgili kaygılar sivil politika araçlarının askeri güç tarafından değiştirilmesine ilişkindir.⁷ Deighton ise Soğuk Savaş sonrasında AB'nin sivil kültüründen koptuğunu ve bu bağlamda etkili bir güvenlik politikası için ekonomik, politik ve askeri araçların karışımının önemli olduğunu gözlemlemiştir.⁸ 1980'lerin sonundan beri güvenliğin tanımının genişlediği bilinmektedir. Mevcut dönemde güvenlik, Petersberg tanımından anlaşılacağı üzere askeri araçların kullanılmasıyla şiddetten ve savaştan kaçınmakla ilgili değildir. Güvenlikle pek ilgisi olmayan alanlar da uluslararası ortamı şekillendirir. Hatta bu alanların toplumsal ve bireysel yönleri de bulunmaktadır.⁹

AB Yüksek Temsilcisi ve Dış İlişkiler Sorumlusu Javier Solana, Birliğin küresel rolü hakkında yaptığı bir konuşmada sivil gücün AB'yi inşa ettiğini ve böyle bir statünün herkes için verilen bir şey olmadığını söylemiştir. Ayrıca öngörülebilir gelecekte ABD'nin askeri baskınlığını sürdüreceğini ve Avrupa'nın da rakipsiz bir küresel sivil güç olduğunu ileri sürmüştür.¹⁰ Almanya Dışişleri Bakanı Frank Walter Steinmeier, 2003 yılında Avrupa Güvenlik Stratejisi'nin ortaya konulmasıyla AB'nin sivil güç olduğu varsayımının çelişkili olduğunu ileri sürmüştür ve AB'yi dışları olan sivil bir güç olarak nitelendirmiştir.¹¹

6 Anderson, Stephanie. "The EU: From Civilian Power to Military Power?" *International Studies Review* 6, no. 3 (2004): 505–7.

7 Wagner, Wolfgang. The democratic control of military power Europe, *Journal of European Public Policy*, 13:2, 200–216, 2006.

8 Paul Cornish, Geoffrey Edwards, Beyond the EU/NATO dichotomy: the beginnings of a European strategic culture, *International Affairs*, Volume 77, Issue 3, July 2001, Pages 587–603.

9 Deighton, Anne, The European Security and Defence Policy. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, pp. 719–741, 2002.

10 Bachmann, Veit, and James D. Sidaway. "Zivilmacht Europa": A Critical Geopolitics of the European Union as a Global Power." *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, 34, no. 1 (2009): 94–109.

11 Philipps, Sören. "The Birth of the European Union: Challenging the Myth of the Civilian

1.2. Avrupa'nın Değişen Güvenlik Algısı

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte değişen konjonktür, AB'nin savunma alanında işbirliği çabalarının da hız kazanmasını sağlamıştır. SSCB'nin çöküşünden sonra Avrupa artık kendisine karşı herhangi bir tehdidin bulunmadığını düşünmekteydi. Fakat SSCB olmasa bile güvenlik tehdidi olarak terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, bölgesel çatışmalar, iç savaşlar ve çevre sorunları gibi sorunlar yaşanıyordu. Aslında bu tür sorunlar Soğuk Savaş sırasında da mevcuttu fakat iki kutuplu sistemde nükleer savaş tehdidinin gölgesinde kalmıştı. 1990'lı yıllara gelindiğinde Federal Yugoslavya'nın dağılma sürecinde çıkan çatışmalara etkili bir şekilde yanıt verememesi, AB'yi kriz yönetimi alanında gerekli kabiliyetleri kazanma arayışına itmiştir. 1990'lı yıllara kadar güvenliğini NATO imkân ve kabiliyetlerine bırakan AB'nin güvenlik konusundaki temel amacı komşu ülkelerin gözünde işbirliği, refah, uzlaşma ve istikrar modeli olmaktadır.¹² Genişleme politikasıyla tahayyül ettiği istikrarı tüm Avrupa'ya yaymak isteyen ve dış politikasında çoğunlukla askeri olmayan araçları kullandığı için sivil güç olarak adlandırılan AB, bu niteliğinden hızla sıyrılmaya ve kendi geleceğini biçimlendirmek için küresel bir oyuncu olma çabası içerisine girmiştir¹³ ve bu bağlamda 1990'lı yıllardan itibaren krizlere müdahale kapsamında sivil araçların yanında askeri araçları da kullanmanın gerekliliğini öne sürmüştür. Bunun sonucunda da güvenlik algısının AB bünyesinde yeniden tanımlandığını söylemek mümkündür.

2001'de meydana gelen terör saldırıları sonrası ABD'nin Afganistan ve Irak'a düzenlediği operasyonlar sırasında Avrupa'nın ortak bir ses verememesi AB'nin ortak dış politika belirleme konusundaki eksikliğini tekrar gün yüzüne çıkarmıştır. AB'de savunma alanında bütünleşme için gelinen noktada, 2003'te Irak Krizi yaşanan dramatik bölünmeyi engelleyememiştir. ABD'nin Irak'a Özgürlük Operasyonu adı altında başlattığı operasyonun meşruiyeti ve tek taraflılığı AB üyesi ülkeler arasında bölünmeye neden olmuştur. İngiltere, İspanya, Danimarka'nın başını çektiği ülkeler ABD'ye destek verilmesini düşünürken, Fransa ve Almanya'nın önderliğindeki diğer ülkeler ABD'ye karşı bir tavır sergilemiştir. Fransa Devlet Başkanı Chirac, Belçika ile birlikte Al-

Power Narrative." Historical Social Research / Historische Sozialforschung 34, no. 2 (128) (2009): 203-14.

12 Turan, Aşlıhan. Avrupa Birliği Güvenlik Aktörü Olmaya Ne Kadar Yakın?, *Bilge Strateji*, Cilt 2, Sayı 3, 2010.

13 Şöhret, Mesut. Avrupa Birliği'nin Güvenlik Yapılanmasının Tarihsel Gelişim Süreci ve Mevcut Durumu, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 59-100, 2013.

manya ve Lüksemburg Başbakanlarını Bonbon Zirvesi'ne davet ederek Çekirdek Avrupa ordusunun Belçika'nın Tervuren kentinde oluşturulması planlanmıştır.¹⁴ 2003 yılında gerçekleşen Tervuren Zirvesi'nde ise AB'nin kendine ait bir operasyonel merkez oluşturulması fikri düşünülmüş fakat İngiltere tarafından bu girişim engellenmiştir. Atlantik'in iki yakası arasındaki sorunların derinleştiği bu dönemde AB, küresel aktör olarak stratejik duruşunu 2003 yılında yayınladığı Avrupa Güvenlik Stratejisi ile ortaya koymuştur. Belgede, hiçbir ülkenin bugünün karmaşık sorunlarını tek başına çözemeyeceği ve terör, kitlesel silahların yayılması, devlet başarısızlığı ve bölgesel çatışma sorunlarıyla karşı karşıya kalındığı ifadeleri yer almıştır. Bu bağlamda 2003 yılında Avrupa Güvenlik Stratejisi'nin yayımlanması AB'nin içinde bulunduğu güvenlik ortamını nasıl algıladığını ortaya koyan bir belge olarak karşımıza çıkmaktadır. Belgede NATO'nun ve ABD'nin, Avrupa güvenliğindeki katkıları göz ardı edilmemekle birlikte AB'nin de küresel düzlemdeki güvenlik sorunlarına müdahalede aktif bir aktör olarak yer alması gerektiği vurgulanmaktadır. Avrupa Güvenlik Stratejisi incelendiğinde güvenliği tehdit eden unsurlar terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, bölgesel çatışmalar, devletlerin başarısızlığı ve organize suçlar olarak sıralanmıştır. Bu noktada söz konusu tehditlerle mücadele için strateji belgesi, AB dış politikasında izlenmesi gereken üç ilke belirlemiştir. İlk olarak kriz çıkmadan müdahalede bulunma kabiliyetinin gerekliliği ifade edilmiştir. İkinci olarak kriz önlemenin sadece askeri araçlarla sağlanamayacağı ve bunun yanında ekonomik, siyasi ve sosyal boyutlarının da olması gerekliliğidir. Son olarak da AB'nin uluslararası krizlere müdahale noktasında hem BM Şartı ile BM Güvenlik Konseyi kararları ile uyum içerisinde hareket etmesi ifade edilmiştir. AB, bu strateji belgesiyle BM ile olan ilişkilerini etkili çok taraflılık ilkesi çerçevesinde geliştirmektedir. Buna göre AB'nin askeri operasyonları BM Şartı'na aykırı olmayacak şekilde yürütülmelidir.¹⁵

14 Arslan, Rıza. "Avrupa Birliği Savunma Politikası: Dünya Sahnesine Geri Dönüş mü?", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 229-248, 2005.

15 Çelik, Ümit. Askeri Müdahaleler ve Avrupa Birliği-Birleşmiş Milletler İlişkileri, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, 27-60, 2013.

1. 2. 1. Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa Birliği'nin Ortak Savunma Kimliği

1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'nda güvenliğin savunma boyutu ele alınarak BAB'ın Avrupa bütünleşme sürecinin vazgeçilmez bir parçası olduğu vurgulanmıştır. Antlaşma ile AB kurulurken, Avrupa devletleri arasında bir Ortak Dış ve Güvenlik Politikası oluşturulması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra ODGP kapsamında ortak eylem mekanizması oluşturulması ve BAB'ın canlandırılması öngörülmüştür. Müzakerelerde Almanya ve Fransa'nın başını çektiği Avrupalılar ile İngiltere'nin liderliğini üstlendiği Atlantikçiler arasında BAB üzerinde mücadele edilirken Avrupa Birliği'ni kuran antlaşmada BAB'ın, AB'nin ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanmıştır¹⁶. Bir diğer deyişle BAB'ın AB'nin savunma ayağı ve NATO'nun Avrupa kanadı olarak geliştirilmesi öngörülmüştür. 1992 yılında Bonn'da ilan edilen Petersberg Deklarasyonu ise Batı Avrupa Birliği'nin AB'nin savunma unsuru olarak geliştirilmesi ve NATO'nun Avrupa kanadının kuvvetlendirilmesi için bir araç olarak kullanılması yönündeki kararlılığı belirtmesi açısından son derece önemlidir. Deklarasyonda BAB üyesi devletler, konvansiyonel silahlı kuvvetlerinin tüm unsurlarını, BAB yönetiminde gerçekleştirilecek askeri görevlerde kullanıma sunmaya hazır olduklarını açıklamıştır. Bu kapsamda BAB üyesi devletlerin askeri güçleri insani yardım ve kurtarma görevleri, barışı koruma görevleri ve barış yapımını kapsayacak şekilde muharip güçlerin kriz yönetimi görevleri için kullanılması öngörülmüştür. Petersberg görevleri ile NATO içinde kalmak kaydıyla 1955 yılından beri işlevsel olamayan BAB'ın askeri anlamda operasyonel konuma getirilmesi amaçlanmıştır. Söz konusu bu durum da AB'nin NATO içindeki etkinliğini arttırmak ve üye ülkelerin emrindeki askeri gücün BAB'ın yönetimine verilerek BAB'ı askeri operasyonlar düzenleyebilen bir askeri güç yapmak anlamına gelmektedir.

Amsterdam Antlaşması'nda BAB ile AB'nin bütünleşme olasılığının göz önünde bulundurulacağı belirtilerek, ortak bir savunmaya giden yolda bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın kurulması ve BAB'ı AB'ye katma niyetleri belirtilmiştir. NATO'dan bağımsız bir ODGP oluşturulması fikrine eskiden beri soğuk bakan İngiltere'nin savunma ve güvenlik alanındaki veto-sunu kaldırması AGSP için bir dönüm noktası olmuştur. 1998 yılının Aralık ayında toplanan St. Malo Zirvesi'nde AB'nin savunma rolünü daha da genişletme kararı alan Fransa ve İngiltere, Birliğin, güvenilir askeri güçler tarafın-

16 Özdal, Barış. *Avrupa Birliği: Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı?*, Bursa:Dora, 2013.

dan desteklenmiş özerk harekât kapasitesine sahip olması ve bunları uluslararası krizlere yanıt vermek için hazır bulundurması ve kullanması konusunda anlaşmaya varmıştır. Geleneksel olarak Avrupa'nın güvenlik ve savunma yapısını ABD eksenli düşünen İngiltere, İşçi Partisi'nin 1997'de iktidara gelmesiyle görüş değiştirmiştir.¹⁷ Bu zirvede Fransa ve İngiltere devlet adamları özerk bir Avrupa savunma kabiliyetinin geliştirilmesi üzerinde anlaşarak bir bildiri yayınlamıştır. İngiltere her şeyden önce Avrupa'nın kriz yönetimindeki askeri etkinliğinin güçlendirilmesinin Atlantik ittifakının tamamlayıcısı olması gerektiğini savunmuştur.¹⁸ St. Malo Bildirisi ABD ve NATO tarafından da kabul görmüştür. ABD'nin ilk tepkisi Albright'ın 3D'si ile olmuştur. 3D'ye göre, özerk bir Avrupa savunması oluşturulurken NATO imkân ve kabiliyetlerinin kopyalanmaması, AB üyesi olmayan NATO müttefiklerinin herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmaması ve ittifak içinde AB'yi gözetken politik oyunlar oynanacağı takdirde olası bir ayrışmadan kaçınılması gereği ifade edilmiştir.¹⁹

Köln Zirvesi'nde, Avrupalı liderler 2000 yılının sonuna kadar AGSP kapsamında bir askeri gücün oluşturulmasını kararlaştırmışlardır. Alınan bu kararlar AB'nin NATO'ya ihtiyaç duymadan kendi güvenlik örgütüyle krizlere müdahale etmesi amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra Köln Zirvesi'nde Batı Avrupa Birliği'nin tarihi misyonunu tamamladığına ve 2000 yılında feshedilmesine karar verilmiştir ve BAB'ın insani yardım, kurtarma operasyonları, barış sağlama, koruma ve kriz yönetimi görevleri de bu Zirve ile AB'ye devredilmiştir.

10–11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen AB Helsinki Zirvesi sonucunda ise NATO'nun tamamen taraf olmadığı durumlarda AB'yi temsilen kriz bölgelerine müdahale edebilecek bir güvenlik biriminin oluşturulması kararına varılmıştır. Söz konusu karara göre, AB üyesi ülkelerin 2003 yılı itibarıyla 60.000 kişilik bir Acil Müdahale Gücü'nün 60 gün içinde bir askeri operasyon çerçevesinde kriz bölgesine gönderilebilecek şekilde hazır tutmaları ve bu kuvveti en az bir yıl süreyle sürdürmeleri şeklinde bir "temel hedef" belirlenmiştir. Üye devletler, Petersberg Görevleri dâhilindeki tüm faaliyetleri yerine getirebilecek ve sürdürebilecek bir askeri güç oluşturmak konusunda görüş birliğine varmışlardır. Feira Zirvesi'nde AB üyesi olmayan Avrupalı NATO

17 Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Yapısı ve Türkiye, İktisadi Kalkınma Vakfı, Sayı 171, (Ekim, 2002).

18 Gnesotto, Nicole. *AB Güvenlik ve Savunma Politikası: İlk Bes. Yıl*. İstanbul: Tasam, 2005.

19 Cebeci, Münevver. "NATO, AB ve Türkiye: OGSP Açmazı", *Marmara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 20, Sayı 2, (2012).

üyelerinin AB öncülüğünde yapılacak operasyonlara dâhil edilmesi için gerekli düzenlemeler de yapılmıştır. Nice Zirvesi'nde de, AGSP yapılanmasının gerçekleşmesi için AB'nin öncülüğünde yürütülecek operasyonlar için NATO'nun alt yapısına ve askeri planlama yeteneklerine güvenceli erişim sağlanmak istenmiştir. 2001'de yapılan Leaken Zirvesi'nde ise AB'nin kriz yönetim operasyonlarını uygulayabilecek duruma geldiği, diğer bir deyişle AGSP'nin işlevsel hale geldiği ilan edilmiştir. Bunun yanı sıra 22 Haziran 2001 tarihinde Konsey kararı ile Askeri Komite'nin kurulması, askeri operasyonların NATO'dan bağımsız hareket edilebilmesi açısından önemli bir noktadır. 2004 yılında Avrupa Savunma Ajansı'nın kurulması ise üye ülkeler arasında askeri gerekliliklerin uyumlaştırılması, savunma araştırmaların teşvik edilmesi açısından önemli bir gelişmedir.

Lizbon Antlaşması'nda OGSP'nin AB Konseyi'nin oybirliğiyle karar vermesi halinde ortak bir savunmaya dönüşmesi kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda da ilk kez üye devletlerden birinin saldırıya maruz kalması durumunda BM Antlaşması'nın 51. maddesi uyarınca imkânlar dâhilinde yardım ve destek yükümlülüğü getirmiştir. Ancak bu hükmün yapısal sınırlılıklar içerdiğini söylemek mümkündür. Şöyle ki bu işbirliğinin bazı üye devletlerin güvenlik ve savunma politikalarına hâle getirmeyeceği ve NATO yükümlülükleriyle uyumlu olacağını yinelemesi bunun göstergesidir.

Güvenlik ve savunma alanındaki güncel girişimlerin ana çerçevesini AB'nin 2016'da yayınladığı Küresel Güvenlik Stratejisi çizmektedir. Bu belge, NATO'nun savunmadaki rolünü kabul etmekle birlikte Avrupa'nın güvenlik ve savunma alanında daha fazla sorumluluk alması gerektiğini ifade etmektedir. Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker 14 Eylül 2016 tarihinde gerçekleştirdiği Birliğin Durumu konuşmasında, savunma fonu oluşturulması, ortak askeri kabiliyet geliştirilmesi, ortak operasyonel karargâh oluşturulması ve savunma alanında araştırmaların artırılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Mogheri'nin 2016 yılında güvenlik ve savunma alanında üç girişimi açıklaması kayda değerdir. Birincisi, meydana gelen dış çatışmalara ve krizlere tepki vermek, ortak kapasite geliştirmek, AB vatandaşlarının korunması için kullanılacak olan güvenlik ve savunma alanındaki uygulama planıdır. İkincisi, üye devletlerin savunma kabiliyetlerini geliştirmesi için finansal araç oluşturulmak amacıyla Avrupa savunma eylem planının oluşturulmasıdır. Üçüncüsü ile AB ve NATO

arasındaki işbirliğinin yeni bir düzeye taşınmasıdır.²⁰ Zira savunma harcamaları bağlamında NATO üyesi AB müttefiklerinin savunmaya az bütçe ayırdıkları yönünde eleştiriler mevcuttur. Bu eleştirilerin Brexit kararı ve ABD’de Trump’ın göreve gelmesinin ardından AB’nin güvenlik ve savunma alanında daha fazla sorumluluk alması -yük paylaşımı bağlamında- gerektiğinin sesleri yükselmektedir. Bu yüzden AB üye devletleri yüzlerini Avrupa Birliği antlaşmalarında yer alan ancak siyasi irade eksikliği nedeniyle hayata geçirilemeyen mekanizmalara dönmüştür. Bunlar ise 2009’da Lizbon Antlaşması’nın getirdiği yenilikler arasında olan PESCO, karşılıklı yardım/savunma hükmü, dayanışma hükmü ve 2007’de operasyonel hale gelen Muharebe Grupları’dır. PESCO (Yapılandırılmış Daimi İşbirliği), savunmada bölünmüşlük yaratacağı düşüncesi yüzünden bugüne kadar kâğıt üzerinde kalmış fakat 2016’da Junker’in Birliğin Durumu konuşmasında, PESCO’yu harekete geçirmenin tam zamanında ifadesi önemli yer tutmuştur. Nitekim gelinen noktada 2017 yılının Aralık ayında PESCO üzerinde yirmi beş devlet uzlaşmıştır.

1.2.2. Almanya’nın AB Güvenliğinde ve Savunmasında Rolü

2. Dünya Savaşı sona erdiğinde Avrupa kıtasında savaşın neden olduğu yıkım ülkelerin güvenliğini tehdit etmiştir. Bu dönemde iki kutup arasındaki temel sorun ise Almanya’nın durumu olmuştur. Savaş sonrasında Almanya’nın çöküşü ABD’nin ve Sovyetler Birliği’nin kıtada güç kazanmasında etkili olmuştur. 2. Dünya Savaşı’nda yenilen Almanya dört işgal bölgesine bölünmüştü ve ülkede yönetim işgal güçlerinin kontrolü altındaydı. 1948 yılında Berlin’in SSCB tarafından ablukaya alınması Avrupa’da güvenliğin tehdit altında olduğunun sembolüydü. Sovyet tehdidi ve Almanya’nın silahlanacağı endişesi dolayısıyla Fransa, Batı Almanya, İtalya, Lüksemburg ve Belçika’yı içeren ortak bir Avrupa ordusu kurulması için Avrupa Savunma Topluluğu fikri ön plana atılmıştır ancak bu girişim 1952 yılında Fransız Parlamentosu tarafından reddedilmiştir. ABD’nin ise Almanya’nın güçlendirilmesi konusundaki baskıları vardı çünkü Almanya’nın zayıflığı Avrupa’nın zayıflığı anlamına gelmekteydi ve bu da zayıf bir Atlantik ittifakı anlamına gelmekteydi. Soğuk Savaş’ın ana hatlarının belirlendiği dönemde ABD’nin Marshall Planı ile Avrupa ülkelerine yaptığı yardım, Batı Almanya’nın ekonomik kalkınması ve bütünleşmesi için büyük fırsatlar getirmiştir. 1949 yılından itibaren Batı Almanya’nın Batı itti-

20 “A Stronger EU on Security and Defence.” EEAS. 28 Kasım 2019’da erişildi. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/16693/EU_Security_and_Defence_package.

fakına entegre edilmesi Batı Almanya'nın dış politikada süreklilik taleplerini yansıtmıştır.²¹ Batı Almanya'nın Soğuk Savaş sırasındaki rolü çok taraflılık bağlamında Avrupa bütünleşmesini ve devletlerarası ilişkileri dönüştürmek olarak belirlenmiştir. Savaşın sonra Batı Almanya'nın dış politikası komşu ülkeleri tehdit eden ulusal askeri gücünü kullanması yerine 1954 yılında NATO'ya dâhil edilerek Batı güvenlik ittifakına bağlanması şeklinde düzenlenmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990'lı yıllara kadar güvenliğini NATO şemsiyesi altında tesis eden Avrupa Birliği, Balkanlarda patlak veren krizler karşısında ortak bir dış politika ve güvenlik politikası oluşturamamış ve bu krizin çözülmesi NATO'ya devredilmiştir. Söz konusu bu durum Birliğin askeri olarak zayıflığını ortaya çıkarmıştır. Bu tarihten sonra sivil ve normatif güç olarak nitelendirilen AB, güvenlik ve savunma alanında askeri kabiliyet kazanmak amacıyla NATO çizgisinden ayrıştırıcı politikalar oluşturmuştur. 2. Dünya Savaşı sonrasında ve hatta Soğuk Savaş sonrası izleyen erken dönemde Almanya'nın ise hegemonik bir güç olarak ifade edilmesi zor olmuştur. Almanya ekonomik açıdan iyi olmasına rağmen siyasi ve güvenlik kaynaklarının zayıflığı söz konusudur. Almanya'nın ikiye bölünmüşlük durumu, Batı Almanya'nın ülkenin savunmasını transatlantik çerçevesinde NATO müttefiklerine devretmesi ve silahlı kuvvetlerinin konuşlandırılması noktasında anayasal kısıtlamaların varlığı bu durumu kanıtlar niteliktedir.²² Ancak 1990 yılında Almanya birleşmiş ve özellikle Avrupa Birliği çizgisinde uluslararası krizlerde aktif bir rol üstlenen ülke konumuna gelmiştir. Nitekim 1990'lı yıllarda NATO dışında askeri operasyonlara katılma kararı verilmiştir. Bu karar ile birlikte Almanya'nın önceden var olan bir dünya gücü olma isteği bağlamında küresel güvenliği korumak için askeri eylemlere katılması tutarlılık göstermektedir.

Almanya'nın normalleşmesi olarak adlandırılabilir bu dönüşüm sivil güç yaklaşımının radikal olarak dönüşümü ve Alman dış politikasının tutarlı bir tepkisi olarak açıklanabilir. Almanya'nın dış politikada bu dönüşümü Avrupa Birliği ve NATO ilişkilerinin derinleştirilmesi noktasında kilit bir oyuncu olmuştur. Birleşmeden sonra Alman dış politikasında en önemli değişimlerden biri Almanya'nın askeri gücünün Avrupa düzenini yeniden şekillendirmesinin

21 Maull, Hanns W. "Germany's Leadership in Europe: Finding Its New Role", *Rising Powers Quarterly*, 3:1, (2018): 87-111.

22 Bulmer, Simon, and William E. Paterson. "Germany as the EU's Reluctant Hegemon? Of Economic Strength and Political Constraints." *Journal of European Public Policy* 20, no. 10 (July 2013): 1387-1405.

önünün açılması olmuştur. Çünkü Soğuk Savaş sonrası Avrupa düzeninin şekillenmesinde Avrupa Birliği ve NATO'nun doğuya açılmasını içeren ikili genişleme süreci önem kazanmıştır ve Almanya bu noktada kilit bir aktör haline gelmiştir. Bundeswehr'in NATO'nun çok uluslu yapılarına eklenmesi Almanya'nın çok taraflılık, caydırıcılık ve çatışmaların önlenmesini içeren kendine has stratejik kültürüne yol açmıştır.²³ Sahip olduğu bu stratejik kültürle Alman dış politikasının NATO'nun transatlantik ve Avrupa merkezleri arasında dengeleyici bir unsur olduğunu söylemek mümkündür.²⁴

Sonuç

Bu çalışmada Almanya'nın 2. Dünya Savaşı'nın sona erdiği tarihten itibaren dış politikasında askeri gücü kullanmak yerine sivil gücü ön plana çıkarması ve uygulanan askeri operasyonlarda ise çok taraflı uluslararası yaklaşımı ifade edilmek istenmiştir. Soğuk Savaş boyunca kıtanın savunmasını NATO imkân ve yeteneklerine bırakan Avrupa Birliği'nin 1990'lı yıllarda NATO'dan güvenlik ve savunma alanında ayrışmasıyla Almanya'nın dış politikasında itici güçlerin dönüşümü ve bu dönüşümün iki uluslararası örgüt ilişkilerinde nasıl bir çerçeve şekline büründüğü Avrupa güvenlik ve savunma politikalarının odak noktası haline gelmiştir. Soğuk Savaş'tan sonra birleşen Almanya'nın politik kültürünü şekillendiren antimilitarizm ve barışçıl çatışma çözümü olarak ifade edilen sivil güç (Zivilmacht) bu dönemde dönüşüme uğramış ve Almanya, Balkanlarda yaşanan çatışmalarda NATO'nun müdahalelerine katılmıştır.

NATO, Soğuk Savaş boyunca Avrupa'nın güvenlik düzeninde başvuru olan ilk odak noktası olmuştur ve ilk işlevi kolektif savunma ve caydırıcılık sağlamaktır. Bu amacı sağlamak adına ise iki Avrupa müttefiki Fransa ve Almanya olmuştur. Fransa NATO'nun Avrupa güvenliğinde politik rolünün güçlü olmasından endişe duyarken Almanya, hem Atlantikçiliğin ve Avrupalılığın hem de Batı'nın ve Doğu'nun kesiştiği bir kavşak noktasındayken NATO kapsamında kolektif savunma yanlısı olmuştur.²⁵ 21. yüzyıla gelindiğinde NATO'nun stra-

23 Hyde-Price, Adrian, and Charlie Jeffery. "Germany in the European Union: Constructing Normality." *JCMS: Journal of Common Market Studies* 39, no. 4 (2001): 689–717.

24 Noetzel, Timo, and Benjamin Schreer. "Does a Multi-Tier NATO Matter? The Atlantic Alliance and the Process of Strategic Change." *International Affairs* 85, no. 2 (2009): 211–26.

25 Rynning, Sten. "The Divide: France, Germany and Political NATO." *International Affairs* 93, no. 2 (January 2017): 267–89.

tejik operasyonlarına yaptığı katkıları ile Almanya Avrupa'nın güvenliğinde öncü bir rol üstlenme inisiyatifini aldığını göstermiştir.²⁶ Avrupa güvenliğinde Almanya'nın lider gücünün ön planda olmasına yönelik gerek Avrupa'dan gerekse Atlantik ötesinden gelen dış baskılar ve beklentiler de bu rolü üstlenmesinde önemli bir unsur olmuştur. Sonuç olarak kıtada Almanya'nın rolü Avrupa-Atlantik güvenlik politikalarında ve savunma işbirliğinde var olan ikilemlerin ortadan kalkabileceği eğilimini yansıtmaktadır. Diğer bir deyişle Soğuk Savaş süreci de göz önüne alındığında Almanya, Avrupa güvenliği için bir sorun olarak değerlendirilirken 21. yüzyılda bu durumun değiştiği ve kıtanın güvenlik meselelerinde lider bir rolü ve çözüm ortağı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu şekilde de Almanya'nın, Avrupa'nın güvenliği için NATO'nun askeri yeteneklerini ve imkânlarını kıtada tutmaya çalıştığını söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Allers, Robin. "The Framework Nation: Can Germany Lead on Security?" *International Affairs* 92, no. 5 (2016): 1167–87.
- Anderson, Stephanie. "The EU: From Civilian Power to Military Power?" *International Studies Review* 6, no. 3 (2004): 505–7.
- Arslan, Rıza. "Avrupa Birliği Savunma Politikası: Dünya Sahnesine Geri Dönüş mü?", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 229-248, 2005.
- Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Yapısı ve Türkiye, İktisadi Kalkınma Vakfı. Sayı 171, (Ekim, 2002).
- Bachmann, Veit, and James D. Sidaway. "'Zivilmacht Europa': A Critical Geopolitics of the European Union as a Global Power." *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, 34, no. 1 (2009): 94-109.
- Bulmer, Simon, and William E. Paterson. "Germany as the EUs Reluctant Hegemon? Of Economic Strength and Political Constraints." *Journal of European Public Policy* 20, no. 10 (July 2013): 1387–1405.
- Cebeci, Münevver. "NATO, AB ve Türkiye: OGSP Açmazı", *Marmara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 20, Sayı 2, (2012).
- Çelik, Ümit. *Askeri Müdahaleler ve Avrupa Birliği-Birleşmiş Milletler İlişkileri*, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 12, Sayı 2, 27-60, 2013.
- Deighton, Anne, *The European Security and Defence Policy*. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, pp. 719-741, 2002.
- Efe, Haydar. "AB'nin "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası" Oluşturma Çabaları", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Güz 2007, Cilt:3, Yıl:3, Sayı:2, 3:1-31.
- Gnesotto, Nicole. *AB Güvenlik ve Savunma Politikası: İlk Beş Yıl*. İstanbul: Tasam, 2005.
- Hyde-Price, Adrian, and Charlie Jeffery. "Germany in the European Union: Constructing Normality." *JCMS: Journal of Common Market Studies* 39, no. 4 (2001): 689–717.
- Jünemann, Annette, & Schörnig, Niklas, *Die Sicherheits- und Verteidigung-*

- gspolitik der ‘Zivilmacht Europa’: ein Widerspruch in sich?, (HSFK-Report, 13/2002). Frankfurt am Main: Hessische Stiftung Friedens- und Konfliktforschung, 2002.
- Maull, Hanns W. “Germany’s Leadership in Europe: Finding Its New Role”, *Rising Powers Quarterly*, 3:1, (2018): 87-111.
- Noetzel, Timo, and Benjamin Schreer. “Does a Multi-Tier NATO Matter? The Atlantic Alliance and the Process of Strategic Change.” *International Affairs* 85, no. 2 (2009): 211–26.
- Özdal, Barış. *Avrupa Birliği: Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı?*, Bursa: Dora, 2013.
- Paul Cornish, Geoffrey Edwards, *Beyond the EU/NATO dichotomy: the beginnings of a European strategic culture*, *International Affairs*, Volume 77, Issue 3, July 2001, Pages 587–603.
- Philipps, Sören. “The Birth of the European Union: Challenging the Myth of the Civilian Power Narrative.” *Historical Social Research / Historische Sozialforschung* 34, no. 2 (128) (2009): 203-14.
- Rynning, Sten. “The Divide: France, Germany and Political NATO.” *International Affairs* 93, no. 2 (January 2017): 267–89.
- Şöhret, Mesut. *Avrupa Birliği’nin Güvenlik Yapılanmasının Tarihsel Gelişim Süreci ve Mevcut Durumu*, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 59-100, 2013.
- Tewes, Henning. *Germany, Civilian Power, and the New Europe: Enlarging NATO and the European Union*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave, 2002.
- Turan, Aslıhan. *Avrupa Birliği Güvenlik Aktörü Olmaya Ne Kadar Yakın?*, *Bilge Strateji*, Cilt 2, Sayı 3, 2010.
- Wagner, Wolfgang. *The democratic control of military power Europe*, *Journal of European Public Policy*, 13:2, 200-216, 2006.
- “A Stronger EU on Security and Defence.” EEAS. 28 Kasım 2019’da erişildi. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/16693/EU_Security_and_Defence_package.